

FILMHANDLEDNING

Bröderna Lejonhjärta

Distribution:
Svensk Filmindustri, Söder Mälarstrand 27
117 88 Stockholm
08 - 58 75 00

Till denna filmhandledning finns en videokassett med utdrag ur filmen

Text: Peter Dahlen, 1988

Utgiven av Filminstitutet
Box 27126, 102 52 Stockholm, 08 - 665 11 00

Bröderna Lejonhjärta

Sverige 1976/77

Regi	Olle Hellbom
Manus	Astrid Lindgren
Litterär förlaga	Bröderna Lejonhjärta, av Astrid Lindgren
Produktion	SF-Artfilm
Foto	Rune Ericson
Musik	Björn Isfält, Lasse Dahlberg
Distributör	SF
Längd	108 minuter

i rollerna:

Staffan Götestam	Jonatan
Lars Söderdahl	Skorpan
Allan Edwall	Mattias
Gunn Wållgren	Sofia
Folke Hjort	Jossi
Per Oskarsson	Orvar
Tommy Johnson	Hubert
Jan Nygren	Veder
Micha Gabay	Kader
Georg Årlin	Tengil
Bertil Norström	Pjuka

Bröderna Lejonhjärta

Hur man använder detta häfte

Denna diskussionshandledning innehåller fakta och förslag till samtalsämnen kring filmen *Bröderna Lejonhjärta*. Häftet är dock inte avsett att följas från början till slut. Ta upp de frågeställningar som Du finner mest intressanta och skapa diskussion kring dessa. Skulle Du hitta egna föreställningar som Du finner mer givande vid bearbetningen av denna film så utgå självfallet från dessa. Använd detta häfte som inspirationskälla om diskussionen skulle köra fast.

Häftet inleds med ett kortfattat referat kring filmens handling och vad vi finner vara dess väsentliga teman. Vi kommer även att anknyta något till filmens form, dess specifika berättartekniska grepp. Dessa påståenden följer vi sedan genom att ställa frågor kring dem. I slutet av häftet finner du förslag till böcker och filmer som kan användas i anslutning till denna film.

Till filmhandledningen finns en videokassett med utdrag ur filmen. Den innehåller avsnitt ur filmen som anknyter till de olika temata som finns i handledningen.

I materialet till *Bröderna Lejonhjärta* har vi valt att fokusera och behandla följande teman:

- * Hjalterollen
- * Att leva under förtryck
- * Att vara ensam och övergiven
- * Berättartekniska grepp

Bröderna Lejonhjärta som är byggd på boken med samma namn handlar om hur den dödssjuka Karl Lejon, 8 år och kallad Skorpan, blir räddad av sin storebror Jonatan när deras hus börjar att brinna. Men Jonatan dör när han med Skorpan på ryggen hoppar från fönstret. När så Skorpan strax därpå dör på grund utav sin sjukdom, återförenas de båda bröderna i landet Nangijala, sagornas och lägereldarnas land. Där bosätter de sig i Körsbärsdalen tillsammans med den gamla Sofia, kallad Duvdrottningen. Men allt är inte frid och fröjd i Nangijala, trots att det är sagans land (eller kanske just därför), för i Törnrosdalen härskar den onde Tengil som brutalt och skoningslöst förtrycker alla människor i sin omätliga vilja till makt.

Bröderna Lejonhjärta är alltså en traditionell saga om kampen mellan det goda och det onda, en saga om hjältedåd och svekfullhet.

Eftersom *Bröderna Lejonhjärta* handlar om unga människors död och eftersom den innehåller en del våldsamma händelser och olika relationer som kan riva upp starka känslor kan det vara viktigt att barnen får bearbeta sina upplevelser. Sagor uttrycker känslor på ett symboliskt sätt som motsvarar barnens sätt att tänka. Vill barnen skapa avstånd till starka känslor som väckts kan de alltid ta till knepet med att säga att - Det är ju bara en saga. Men en film-saga ger så många mer kraftfullare intryck genom syn och hörsel, varför det kan vara svårare att värja sig genom en sådan försvarsmekanism.

I fantasins värld kan barn på ett djupt plan bearbeta livets svårigheter, där de får pröva olika lösningar: känna igen sig, finna nya vägar eller alternativa förebilder. Poängen med den klassiska sagan är att barnen själva väljer vad de vill ta till sig av sagan och att de sedan bearbetar det upplevda på ett undermedvetet plan, utan några abstrakta tolkningar. Tankar och känslor som barnet bär på, rädsla, övergivenhet och separation, kan de behandla och i bästa fall lära sig att behärska genom sagans symboliska framställning av stora existensiella problem. Konflikterna löses ibland till synes av sig själva, utan att någon medveten insikt är nödvändig.

Olika metoder man kan låta barnen använda sig av för att bearbeta *Bröderna Lejonhjärta*, förutom att föra en diskussion kring den, är att låta dem måla och rita av figurer och motiv ur filmen eller låta barnen göra en teaterdramatisering av filmen eller temat som sådant.

Hjälterollen

Videokassetten, avsnitt 4 och 5

Berättelser av denna typ, menar Margareta Rönnberg i sin bok *En lek för ögat- 28 filmberättelser av Astrid Lindgren*, stimulerar speciellt pojkar i 7-årsåldern till lite häftigare lekmodeller av exempelvis superhjältetypen: Stålmannen, Hulken, Tarzan, Robin Hood etc, vilka är varianter på gamla hjälte/skurk-lekar som tjuv och polis eller indianer och vita.

Detta tema återfinns alltså även i *Bröderna Lejonhjärta* där Jonatan och Skorpan kastas in i kampen mot tyrannen Tengil och hans onda välde. Astrid Lindgren sjunger här som alltid frihetens lov. Rönnberg kan vidare konstatera att de filmer och TV-serier som är byggda på Astrid

Lindgrens berättelser har en säregen förmåga att som "förebildliga lekmodeller" stimulera barn till att ta efter rollmönster och beteenden för att skapa egna lekar. Samtliga av Astrid Lindgrens figurer uttrycker sig på olika sätt väldigt karaktäristiskt, och barnen snappar förvånansvärt fort upp dessa uttryck och beteenden och införlivar dem i sitt vardagsliv. Jaktens inlemmas t ex gärna i pojkars dramatiska lekar som är inspirerade av media.

Astrid Lindgren vänder ofta upp och ned på traditionella könsroller i barnrollerna. Tänk bara på Pippi Långstrump styrka och självständighet. Vad de vuxna anbelangar så uppträder männen många gånger traditionellt kvinnligt. De gråter både av glädje och sorg, visar ömhet och rädsla, de kramas och tycker om varandra, de är helt enkelt hela människor. Detta gäller i högsta grad för Jonatan i denna film. Jonatan är en hjälte, men inte en sådan som vi möter dagligdags i populärfilmen eller i TV-serier av olika slag. Han vågar visa känslor. Men också för lillebror Skorpan Lejon, är frågan om han ska våga hoppa ut i det okända. För som Jonatan säger; Det finns saker man måste göra annars är man bara en liten lort. Och efter det att Jonatan offrat sitt liv för Skorpan, blir det Skorpan som frivilligt hoppar med Jonatan på ryggen för att rädda honom från svårt lidande. Ett gemensamt självmord som för dem båda till ett nytt sagoland, Nangilima, eller dödens rike.

Hur får vi genom filmens inledande bilder klart för oss att Jonatan är en god människa? Jonatan säger åt Skorpan att det finns vissa saker som man måste göra, annars är man ingen människa, bara en liten lort. Vad menar Jonatan med detta? Vad är det Jonatan gör för att leva upp till detta ideal, och som gör honom till en riktig hjälte? Ge exempel på några tillfällen då Skorpan tänker på dessa ord och vad han då gör.

Jossi, värdshusvärden, visar sig vara förrädaren i Körsbärsdalen, men vad är det han gör som visar att han även har en god sida och inte är helt igenom falsk?

Diskutera vad mod är. Finns det situationer då man t o m måste riskera sitt liv?

Att leva under förtryck

Videokassetten, avsnitt 2 och 3

I *Bröderna Lejonhjärta*, liksom i *MIO, Min MIO* och *Ronja Rövardotter* återfinner vi en lite allvarligare frihetslängtan än i andra Lindgren-berättelser. I Törnrosdalen väntar alla på frihetens storm och störtandet av tyrannen Tengil. Bröderna Lejonhjärta kämpar för frihet och befrielse från politiskt förtryck, mot tyranni, våld och skräck. Frihetskämparna strider för fred, rättvisa och försoning med allt och alla- med naturen och med människorna, humanism, moral och omtanke om de fattiga.

Skorpan och Jonatan funderar en dag över vad ett bra liv egentligen innebär, och svaret blir: att vara fri, att ha mat och frisk luft och att få vara i naturen. Naturen intar en viktig plats i Astrid Lindgrens frihetsbegrepp, speciellt i rövarsagor som denna.

Vad är det som gör att Tengils män ser så elaka och hotfulla ut? Vilka medel använder de för att förtrycka människorna? På vilket sätt likställer Jonatan vid ett tillfälle Tengil med den hemska draken Katla?

Upprørsledaren Orvar menar att man är tvungen att använda våld för att störta Tengils onda och maktfullkomliga välde. Jonatan däremot menar att han aldrig skulle förmå sig att döda någon människa. Finns det tillfällen då våldet är befogat? Är Jonatan feg som inte kan ställa upp i kampen genom att döda Tengils män?

Samtala med barnen om girighet. Blir människan lycklig av makt? Tror ni att Tengil är lycklig?

Hur kan man hindra att människor förtrycker varandra?

Att vara ensam och övergiven

Videokassetten, avsnitt 1 och 5

Drömmen om paradiset är barnets, det ensamma, det sjuka eller kärlekslängtande. Skorpan plågsamma längtan efter den bror som offrat sitt liv för honom kan blomma ut i hans berättelse om Bröderna Lejonhjärta. Att som barn vara ensam skildras av Astrid Lindgren som ett öde värre än döden, och hon är alltid fullständigt lojal barnen. Faran består i många Lindgren-berättelser i att bli ensam, från tryggheten kastas man ofrivilligt, som Skorpan i denna film, ut i otryggheten, för att sedan söka sig tillbaka till gemenskap och trygghet. Många Lindgren-barn färdas alltid i par eller i grupp. *Bröderna Lejonhjärta* slutar trots allt lyckligt för att Skorpan och Jonatan till slut hoppar tillsammans och ingen blir övergiven.

Hur reagerar Skorpan på vetskapen att han snart ska dö och hur reagerar han på Jonatans död efter hoppet från fönstret? Hur hjälper Jonatan Skorpan att komma över den sorg och desperation han känner inför vetskapen att han snart ska dö?

Diskutera vad det är som gör att man ibland kan känna sig ensam och övergiven och vad man kan göra för att lindra sådana känslor hos sig själv och andra.

Skorpan ska dö fast han ännu inte fyllt tio år. Tala om döden, om tex barnen själva haft någon nära anhörig som dött, och hur de upplevde sorgen efteråt. Diskutera vad som händer efter döden.

Berättartekniska grepp

Videokassetten, avsnitt 1, 4 och 5

Filmen börjar med att vi hör Skorpan säga att "Nu ska jag berätta om min bror Jonatan...". Jonatan blir vår ledsagare in i sagornas värld och allt han där får vara med om. Det är ett vanligt berättargrepp i film att någon, dvs en films huvudfigur, börjar berätta, varpå vi flyttas tillbaka till tidpunkten för händelseutvecklingens begynnelse. Detta berättargrepp är ju annars mycket vanligt i den klassiska sagan, som inte sällan börjar med ett "Det var en gång...", vilket markerar att det vi nu ska få höra egentligen bara är på låtsas.

Men när en film som här är uppbyggd kring en människas återgivande av ett händelseförlopp, så tänker man sällan på att det visas händelser, miljöer och människor som denna vår berättare inte kan ha varit med om, eller vetat något om. Ett exempel på detta i *Bröderna Lejonhjärta* är när bröderna vid en ridtur stöter på Hubert, som redan från första mötet på Guldtuppen intagit en avvaktande, för att inte säga misstänksam hållning till främst Jonatan. Hubert står nere i en dalgång och säger att han är i färd med att skjuta sig några harar. Därpå frågar han Jonatan vad denne gör hos Sofia, Duvdrottningen, som ju är en av motståndsrörelsen mot Tengil. Jonatan svarar att han är hennes trädgårdsmästare, varpå han och Skorpan rider iväg. Men kameran vilar kvar på Hubert, som tyst för sig själv säger; Jaså trädgårdsmästare minsann...?! Vi i publiken får här alltså se någonting som vår historieberättare, Skorpan, omöjligt kan ha uppfattat.

Ge exempel på liknande händelser och/eller sekvenser som bara vi i publiken vet något om, och inte Skorpan, fast det ju så att säga är han som berättar historien och följdaktligen borde ha varit med om allt som visas i bild.

I *Bröderna Lejonhjärta* används vid ett flertal tillfällen olika sorts kameratricks. När Skorpan dör, använder man en trickeffekt för att låta oss förstå att han nu far till Nangijala. Beskriv detta kameratricks och vad det är som gör att vi förstår både att han dör och att det är till Nangijala han åker. Vad används vidare för kameratricks för att skildra den ödesdigra följden av hoppet från fönstret vid husbranden och vad är det för scen som följer på denna och klargör vad som hände vid hoppet. Vad använder man för trick för att den slutliga tvekampen mellan Jonatan och Tengil så effektiv som möjligt?

För att binda ihop två scener som är åtskilda i tid och rum, kan regissören för att skapa kontinuitet göra övergången mellan scenerna naturlig och omärkbar genom att använda sig av vissa knep. Vad är det som t ex binder samman den komiska scenen, när Skorpan i Nangijala ska lära sig skjuta pilbåge, med nästa scen, då bröderna befinner sig hemma vid köksbordet?

När Jonatan berättar att det finns en förrädare i Körsbärsdalen, använder sig regissören av vissa visuella och akustiska effekter för att till oss åskådare förmedla den känsla av hot och fara som föreligger. Vari består dessa effekter? Ge exempel på andra effekter som används för att framkalla vissa känslolägen. Jämför t ex de olika sorters musik och ljudeffekter som används vid skildringen av brödernas vänskap respektive skildringen av Tengils soldater.

I film finns vissa figurer som man brukar kalla "likare". Med detta menas att de uttrycker och förtydligar känslor för oss åskådare. Ett sådant exempel på en sådan likare-funktion får

vi när soldaterna har tagit Skorpan till fånga och de rider in i byn för att Skorpan ska visa var han bor med sin påhittade farfar. När de kommer ridande håller några bybor på med att skyffla varor till varandra genom en lucka i husväggen. Men när de ser soldaterna komma stänger de snabbt igen den och skingrar sig. Därigenom åskådliggör de för åskådaren skräcken vi känner inför de ondskefulla soldaterna. När dessa ridit förbi, spottar en av byborna efter dem, vilket visar det förakt vi ska känna inför förtryckarna. Ge exempel på fler scener där sådana likare förtydligar och klargör vilka känslor åskådaren ska förnimma vid olika tillfällen och inför olika personer.

Videokassetten innehåller följande avsnitt:

1. Skorpan kommer till Nangijala

Skorpan ligger i kökssoffan och vrider sig oroligt. Hans röst hörs och berättar vad det är han oroar sig för: "Jag är rädd ... tänk om Nangijala inte finns". Svag musik tonas in och ett ljus faller över Skorpanns ansikte. Skorpan sätter sig upp och ser en vit duva på fönsterbläcket. Musiken ökar i styrka.

Skorpan minns sången om den vita duvan som hans mamma sjöng, och vad Jonatan då berättade om duvan som budbärare mellan olika världar. Han förstår att duvan har ett budskap till honom från Jonatan. Nu behöver han inte vara rädd längre.

Duvan flyger sin väg och Skorpan ropar efter den: "Hälsa till Nangijala, jag kommer snart " Han får en hostattack och lägger sig i soffan. Hans ansikte blir stilla. Ett nytt musikaliskt motiv - filmens musikaliska huvudtema - tonas in, samtidigt som diffusa ljusfläckar börjar vandra över Skorpanns ansikte. Bildens skärpeinställning ändras och vi ser att de ljusa fläckarna är klasar av körsbärsblom. I en långsam, oavbruten kameraåkning fångas hela, blommande körsbärsträd in, samtidigt som Skorpanns ansikte tonas bort. Kamerarörelsen stannar vid Skorpan, som ligger sovande under ett av träden.

Skorpan går bland de blommande träden. Han får syn på Jonatan som sitter och metar vid ån, i ett motljus som får hans ljusa hår att likna en gloria. Musiken tilltar för att nå ett crescendo när Skorpan flyger i vattnet med ett plask. De kommer upp skrattande och Skorpan upptäcker att i Nangijala kan han simma.

Jonatan och Skorpan sitter nakna på stranden, medan deras kläder torkar. Lite senare går de tillsammans bland körsbärsträden mot en liten gård. Musiken tonas ned. Handlingen kan börja.

2. Tengil förtrycker Törnrosdalen

Folket i Törnrosdalen har samlats på torget inför Tengil och hans soldater. Tengil, klädd i en hjälm som döljer det mesta av ansiktet, talar inte själv utan genom en av sina män: "Detta säger vår nådige furste...".

Tengil är missnöjd med folket i Törnrosdalen. Om inte Lejonhjärta infångas, kommer alla att straffas. "Då ska jag knipa den räven", säger en röst bakom Skorpan, som står och lyssnar tillsammans med Mattias.

Skorpan blir arg, men den som talar visar sig vara Jonatan i förklädnad. Tengil befäller att alla arbetsföra män ska stiga fram. Soldaterna föser ihop männen. Jonatan förklarar för Skorpan att männen ska tvingas bära sten till Tengils fästningsbygge. När de inte orkar mer får Katla dem. En man, som står på torget med sin hustru och tre barn, gör motstånd mot soldaterna. När han släpas

fram skriker han mot Tengil: "Tyrann! En gång ska du också dö!" På Tengils order dödas mannen. Hans hustru gråter.

3. Våld eller icke-våld?

Två ryttare kommer genom skogen till de upproriskas läger med ett budskap till Sofia. Orvar är otålig och undrar varför förstärkningarna från Körsbärsdalen dröjer. Sofia och Hubert lugnar honom. Skorpan sitter i Mattias knä och lyssnar.

Förstärkningarna kommer. Orvar är glad och beslutsam. "Stridens dag! Befrielsens dag! utropar han. Jonatan ser bekymrad ut. "Befria dalen från Tengils män? Döda, menar du alltså?" frågar han Orvar. Det tycker Orvar är självklart. Jonatan säger att han inte kan döda någon. "Om alla tänkte som du", svarar Orvar, "så skulle ondskan regera i all evighet." Då tar Skorpan till orda: "Om alla tänkte som Jonatan, skulle det inte finnas någon ondskan, så det så!" Jonatan ser stolt på Skorpan. Sofia avslutar diskussionen genom att säga att Jonatan måste få avgöra detta själv. Orvar ber Jonatan att ändå finnas med bland de stridande för att ingjuta mod i folket. Jonatan reser sig och går avsides. Skorpan vill följa efter, men Mattias tar honom med sig till hästarna.

4. Tvekampen

Striden har vänt, sedan Tengil kallat till sig Katla med hjälp av sin lur. Folket är på flykt undan Katlas eld. Den obeväpnade Jonatan vänder sin vita häst och ser på Tengil, som i sin tur vänder sin svarta häst mot Jonatan. I några närbilder ser de båda på varandra. Dramatisk musik börjar höras.

I slow motion börjar Jonatan rida mot Tengil och Tengil mot Jonatan. Mot en ljus bakgrund avtäcknar de sig som siluetter. De möts och Tengil försöker stöta sin lans i Jonatan. I stället tappar han den. På nytt rider de mot varandra. Den här gången tappar Tengil luren, som ger honom hans makt över Katla. Jonatan fångar luren och blåser i den.

Tengil har fallit till marken och tappat sin hjälm. För första gången ser vi hans ansikte, fyllt av rädsla. Katla öppnar sitt gap. Tengil försöker krypa undan. Katla stöter ut ett eldmoln mot Tengil. Tengil ligger död på marken.

Jonatan blåser i luren och ger Katla tecken att ge sig av. Katla krälar bort över bergskammen. Jonatan ser efter henne, innan han vänder sin häst och rider bort.

5. Jag vågar annars är jag bara en liten lort

Jonatan och Skorpan ser Katla försvinna i djupet. När de sitter vid flodstranden en stund senare säger Jonatan: "Det finns sagor som inte borde få finnas. Nu vet du vad jag menar med det". Skorpan tänker på Mattias som är död. Jonatan säger att Mattias är i Nangilima. Skorpan tänker på Mattias i Nangilima, i Äppeldalen. Temamusiken hörs svagt. Jonatan ber Skorpan göra upp en eld.

Vid lägerelden berättar Jonatan för Skorpan att han blev bränd av Katlas eld. Han börjar redan bli förlamad. " Tror du att det går över då, om du får vila lite?" frågar Skorpan ångestfyllt. Jonatan svarar att det bara går över om han kommer till Nangilima. Om Skorpan vågar hoppa med honom utför stupet, kan de komma dit.

Temamusiken hörs, starkare nu. Skorpan fattar sitt beslut. " Jonatan, jag tar dig på ryggen. Du har gjort det för mig en gång, så det blir rättvist." Jonatan undrar om han verkligen vågar det. "Ja", svarar Skorpan. "Jag vågar, annars är jag bara en liten lort." - Skorpan Lejonhjärta, är du rädd?" frågar Jonatan. Skorpan svarar: "Nej.... Jo, men jag gör det en då. Jag gör det nu. Så blir jag aldrig mera rädd."

Bilden vilar på en glödande lägereld. Vi hör Skorpan röst utropa: "Jag ser ljuset! Jonatan! Nangilima! Jag ser ljuset!" Musiken är mycket stark. Bilden av glöden övergår i ett starkt ljussken. Ett ljud som av galopperande hästar och kanske fladdrande vingar hörs. Ljusskenet tonar över i en bild av en vit duva, huggen i marmor på en gravsten. Kameran gör en åkning ut från stenen, så att vi ser texten: "Här vila Bröderna Jonatan och Karl Lejon till uppståndelsens morgon."

Sammanlagd speltid ca 20 minuter.

Filmtips

Ronja Rövardotter - Tage Danielsson, 1984
Mio, Min Mio - Vladimir Grammatikov, 1987
Kung Midas - Lubomir Benes, Tjeckoslovakien 1980
... *Och sen dör man* - Görel Hallström, 1979
Brunsvik och Lejonet - Garik Soko, Tjeckoslovakien
Jag är Maria - Karsten Wedel, Sverige 1979
Bernard och Bianca - Walt Disney
Robin Hood - Walt Disney
Stjärnonas krig - George Lucas
Seppan - Agneta Fagerström-Olsson, 1986

Boktips

Ronja Rövardotter - Astrid Lindgren
Mio, Min Mio - Astrid Lindgren
De tre Musketörerna - Alexander Dumas d ä
Oliver Twist - Charles Dickens
Sagan om de två bröderna - Bröderna Grimm

NU PÅ 16 mm!

BRÖDERNA LEJONHJÄRTA

Manus ASTRID LINDGREN • Regi OLLE HELLBOM.

TILLÅTEN
FRÅN 11 ÅR.

BRÖDERNA LEJONHJÄRTA är Astrid Lindgrens fantastiska saga om de två bröderna Karl och Jonatan Lejon som återförenas efter sina korta liv på vår jord i landet Nangijala, där "sagornas och lägereldarnas tid" råder. De ska bada, fiska, rida på sina stora, trygga hästar och bara vara lyckliga i Körsbärsdalen, där deras lilla vita hus ligger. Men det visar sig snart att det finns ondska också i paradiset. Den grymme riddaren Tengil sprider skräck omkring sig tillsammans med sin drake Katla. Karl och Jonatan tar upp striden med Tengil och blir de modiga BRÖDERNA LEJONHJÄRTA.

SPELTID: 1 tim 48 min HYRESPRIS: 450:- FILMNUMMER: 1104

SVENSK FILMINDUSTRI
BOX 576
101 27 STOCKHOLM

ORDERTELEFON:
08-14 30 90

